

De priorij van Terbank in Leuven en de controle van lepralijders in Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren, 1541

Rombout Nijssen

In de zestiende eeuw beschikten zowel Hasselt, Sint-Truiden als Tongeren over voorzieningen waar mensen die aangetast waren door gevaarlijke en besmettelijke huidziekten werden ondergebracht¹. Bij veel ziekenzorgers stond de kennis van de ziekten die zich uitten door tekenen op de huid nog niet ver. Er werd daarom weinig onderscheid gemaakt tussen verschillende ziekten die aan min of meer vergelijkbare symptomen herkenbaar waren. Teksten uit die tijd spreken van leprozen of lijders aan de ziekte van Sint-Job of aan de ziekte van Lazarus, zonder dat duidelijk gemaakt wordt over welke ziekte het precies gaat. Uit schrik voor besmetting werden de mensen die door deze ziekten aangedaan waren geïsoleerd en in een van de stedelijke leprozenhuizen ondergebracht. Rond het midden van de zestiende eeuw kwam de verzorging van de leprozen in Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren onder druk te staan, omdat mensen die eigenlijk geen recht hadden op deze vorm van bijstand ziekte veinsden en er zo soms in slaagden zich onterecht te laten onderhouden op kosten van een van de stedelijke lazarijen.

In 1541 was dit probleem ook de regering van het vorstendom Luik – die de Geheime Raad genoemd werd – ter ore gekomen. Op 21 december van dat jaar richtte bisschop Cornelis van Bergen (1538-1544) een brief aan de stadsbesturen van Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren waarin hij hun aandacht vestigde op dit probleem en meteen ook elementen voor een oplossing bood².

In zijn brief laat de bisschop en vorst van Luik en Loon de stadsbestuurders weten dat zijn aandacht gevestigd werd op het feit *dat seer groet getale van armen, die inden cryghe gheloopen hebben* door het land zwierven. Hoewel velen onder hen *sterck van lichaem* waren, zouden zij *niet en willen arbeyden*. Hun *oneerlyck oft ongodlyck* leven leidde er volgens de vorst van Luik toe dat velen onder hen besmet geraakten *metter zieckden van Sint Job*.

Stedelingen die besmet geraakt waren met een besmettelijke huidziekte, hadden het recht om opgenomen en verzorgd te worden in de stedelijke lazarij, maar nu bleek dat sommige

mensen die van geen hout pijlen wisten te maken een opname in een tehuis voor leprozen beschouwden als een mogelijkheid om te ontsnappen aan een bestaan in armoede, ook al leden zij in werkelijkheid niet aan een besmettelijke huidziekte. Zij lieten zich testen, *pretenderende besmet te syne*, en als uit het onderzoek bleek dat zij besmet waren, konden zij aanspraak maken op de verzorging die aan de echte zieken toekwam. Helemaal waterdicht waren de onderzoeken die in Hasselt, Sint-Truiden en Tongeren uitgevoerd werden niet. Meermaals moest vastgesteld worden dat schijnbare zieken *cortten tyde* na een onderzoek *schynen gans ghesondt te weesen*, wat uiteraard tot groot nadeel *der waerachtigher ziecken* strekte.

Om een einde te stellen aan die vorm van misbruik en *opdat die huysen ende plaetzen der ziecken noit overladen oft belast en werden met sulken onbillicken ende gheveynsde ziecken*, gaf de bisschop de stadsbestuurders van de genoemde steden opdracht om wanneer zij een erkende zieke ervan verdachten toch gezond te zijn, die persoon te laten onderzoeken in de priorij van Terbank bij Leuven. De priorij van Terbank bood immers onderdak aan een in 1197 door bisschop Hugo de Pierrepont van Luik opgerichte lazarij, waarvan bisschop van Bergen de medewerkers blijkbaar als deskundiger beschouwde dan anderen als het er op aan kwam echte zieken te onderscheiden van simulanten.

Bovendien bepaalde de bisschop in zijn schrijven van 21 december 1541 dat *wannier eijnich lazarus, het sy man oft wyff* met een gezonde persoon zou trouwen, hij of zij *terstont naden huwelick* zijn aanspraak op ondersteuning vanwege de stedelijke lazarij zou verliezen. Om het nog minder aantrekkelijk te maken om ziekte te veinzen, verplichtte de bisschop dat erkende zieken een herkenbaar habijt moesten dragen, *metter cleppen voer daer op*, zoals dat ook in Leuven en andere steden gebruikelijk was, *opdat men se openbaerlyck uut anderen ghesonden minschen kennen maech*.

Tot slot gaf de bisschop de stadsbesturen nog volmacht om naar eigen inzichten een boete in te stellen voor wie deze bepalingen zou overtreden.

Tekstuitgave: RH, *Oud stadsarchief van Hasselt*, nr. 1271

Cornelis van Berghen, busscop tot Ludick, hertoghe tot Buyllon, grave tot Loen etc., onsen lieven ghetrouwen ende beminden burghemeesteren ende raet onsser steeden Tongheren, Sintruyden ende Hasselt, saluyt. Wy weerden zekerlyck onderricht dat seer groet getale van armen boeven achter straeten wandelende, die inden cryghe gheloopen hebben ende ander onnutte menschen sterck van lichaem wesen, die nochtans niet en willen arbeyden ende overmits honne oneerlyck oft ongodlyck leven deckmael werden besmett metter ziecken van Sint Job, doende hon selven prueven, pretenderende besmet te syne oft begaeft der lazaryen opdat zy die portie den rechten ziecken van alsulcken ghebreecken mochten ghebruycken ende vercrijgen, dyer alwyle zeer vele es ende nochtans bennen cortten tyde

daer nae sy alsoe geprueft syn, schynen gans ghesondt te weesen, tot groete achterdeele ende prejuditie der waerachtigher ziecken. Om dan hierop behoerlycke provisie te doen opdat die huysen ende plaetzen der ziecken noit overladen oft belast en werden met sulken onbillicken ende gheveynsde ziecken, is onse ernstelick bevele dat ghy burghermeesteren ende raet onsser steiden vuerscreven soe deck ende soe minnichmael als u beduncken sal van nooden te weezen, sult moghen alsulcke lazasche menschen die men vermoet gesondt te syne, doen wederprueven tot Loven Terbanck, sonder wederseggen van yemanden, ende dat die vuerscreven huysen neit meer belast oft beladen en weerden, willen wy ende bevelen zo wannier eijnich lazarus het sy man oft wyff zich totten huwelicken stelden by eynige gesonde minschen, dat die selve, hy zy man oft wijff, terstont naden huwelick zyns broots portien ende plaetzen berooft sall syn, ende dat die selve lazasche sullen dragen habyt metter cleppen voer daer op, openbaerlyck, inder manieren als inder stat Loeven ende anderen steden, opdat men se openbaerlyck uut anderen ghesonden minschen kennen maech. Ende dat op zekere peenen als onse voerscreeven steeden daer op sullen ordineeren, wellick ons alsoe belieft ende gedaen willen hebben. Ghegeven in onsen palays binnen onser stat Luyck onder ons handteicken ende signet secreet, den xxien decembris anno xve en xli, aldus ondergetekent Cornelis ende in margine Doil, noch geteickent Lucas Wysshooft notarius per copiam.

- 1 In Hasselt verwijst de naam van de Lazarijstraat naar de plek waar in het ancien régime een huis voor deze zieken bestond. In Sint-Truiden lag het leprozenhuis in Ziekeren en in Tongeren gaat het over het Sint-Antoniusgasthuis. Om besmetting tegen te gaan lagen alle drie deze huizen buiten de stadswallen.
- 2 Een afschrift van de brief van de bisschop bleef bewaard in het Rijksarchief te Hasselt, *Oud stadsarchief van Hasselt*, nr. 1271.

Adres van de auteur:
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt